

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΣΟΔΩΝ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΩΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΟ ΑΓΑΘΟ Ή ΤΟ ΑΓΑΘΟ ΩΣ «ΣΤΟΧΟΣ»;

Η νομιμοποίηση («πλύκωση») εγκληματικών προσόδων, κοινώς το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος» έχει αναδειχθεί την τελευταία εικοσαετία σε «σταυρό» του ποινικού δικαίου, τόσο με την έννοια ενός κρίσιμου εγκληματοπολιτικού διακυβεύματος, ορατού ιδίως στην έντονη υπερεθνική νομοθέτηση, όσο και με αυτήν της δυσχέρειας ενός όχι μόνο πρακτικού υπό το πρίσμα της αποτελεσματικής επιβολής του νόμου, αλλά και (κυρίως!) *δογματικά πειστικού* δαμασμού του¹.

Χωρίς να είναι κατά λογικήν αναγκαιότητα οργανωμένο έγκλημα καθεαυτό, το «ξέπλυμα» συνιστά τον απώτατο σκοπό του τελευταίου. Χωρίς την εύλογη πιθανότητα ενσωμάτωσης του εγκληματικού εσόδου στη νόμιμη οικονομία, όλος ο σχεδιασμός των οργανωμένων εγκληματικών ενώσεων θα καθίστατο περιττός. Η αποτροπή της πλύκωσης αποτελεί έτσι στόιχημα ζωής και θανάτου για τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου στον αγώνα τους κατά του οργανωμένου εγκλήματος (όπως και η επιτυχής πάταξη

---

1. Οι ΗΠΑ παίρνουν πρώτες μέτρα από το '70, το Συμβούλιο της Ευρώπης διατυπώνει το 1980 Σύσταση για περισσότερες πρωτοβουλίες του τραπεζικού τομέα, με τη Διεθνή Σύμβαση της Βιέννης για τα ναρκωτικά και τις ψυχοτρόπες ουσίες ποινικοποιείται και το «ξέπλυμα» εσόδων από το εμπόριο ναρκωτικών το 1988, το 1989 οι G-7 ιδρύουν την Ομάδα Διεθνούς Χρηματοοικονομικής Δράσης (FATF) που εκπονεί κατάλογο 40 συστάσεων για το «ξέπλυμα», βάσει των οποίων υπογράφηκε η Σύμβαση του Στρασβούργου υπ' αρ. 141/1990 του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία στηρίχτηκε η Οδηγία 91/308/ΕΟΚ για τα μέλη της Κοινότητας. Βλ. σχετικά και *Λ. Πατσαβέλλης*, Οι νομοθετικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες - Οι νεότερες εξελίξεις, ΠοινΧρον ΝΣΤ', σελ. 367 κ.επ., *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, Η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές πράξεις, σε: Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, Το οργανωμένο έγκλημα από τη σκοπιά του ποινικού δικαίου, Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου συνεδρίου, Δίκαιο & Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλης, Αθήνα 2000, σελ. 117 και σημ. 2, *Μ. Καϊάφα-Γκμπάνι*, Η ποινική αντιμετώπιση του ξέπλυματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας, σε: Ένωση Ελλήνων Ποινολόγων, Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. «Καθαρή» ή ελεύθερη κοινωνία; Αντ. Σάκκουλης, Αθήνα-Κομοτηνή 2007 (εφεξής: ΕΕΠΠοιν 2007), σελ. 53-84.

της *διαφθοράς* έχει ευεργετικά αποτελέσματα στον αγώνα αυτό, αφού και αυτή, αν και εξ ορισμού ειδοηολογικά διάφορη του οργανωμένου εγκλήματος, δεν παύει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του *modus operandi* του τελευταίου)².

Το έργο των υπηρεσιών επιβολής του νόμου τείνει μάλιστα να γίνει σισσύφειο, αν αναλογιστεί κανείς ότι η εμμονή σε ένα στενό ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος που θα βασιζόταν στο επιχειρηματικό μοντέλο κατανόησής του (“enterprise model”) γίνεται όλο και πιο έντονα αισθητό ως εγκληματοπολιτικά περιοριστικό και ανελαστικό, αδυνατώντας να καλύψει όλες τις εκδοχές του φαινομένου «οργανωμένο έγκλημα». Έτσι παρατηρεί κανείς την μερική αναβίωση των «δικτυακών θεωριών» για το οργανωμένο έγκλημα (“criminal network theories”), εκείνων δηλαδή που μεταθέτουν το κέντρο βάρους της έννοιας από τη διάρθρωση, το σχεδιασμό και τη συστηματικότητα στη χαλαρή και ενδεχομενική-ασυνεχή διαπλοκή (ημι)ανεξάρτητων μεταξύ τους ενώσεων και ομάδων³, η καταστροφική επιρροή της συνολικής δράσης των οποίων είναι πλέον δραματικά εμφανής και σε πολιτικό-πολιτειακό επίπεδο, ιδίως στον ηλιανοαμερικάνικο χώρο⁴. Ο συνδυασμός λοιπόν μιας ευρείας έννοιας οργανωμένου εγκλήματος με μια εξ ορισμού ευρεία έννοια «ξεπλήματος» καθίσταται πραγματικά δυσβάστακτος για

---

2. Για τη διαφθορά και το «ξεπλήμα» ως μορφές εγκληματικότητας στο ευρύτερο πλαίσιο του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Γ. Χλούπη*, Διασυνοριακό και Υπερεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 259 κ.επ., 271 κ.επ. Για τη σύγχρονη νομοθέτηση κατά της διαφθοράς βλ. την επισκόπηση σε *Μ. Καϊάφα-Γκιμπάντι*, Ποινική καταστολή της διαφθοράς στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα: το νομοθετικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ευρύτερη διεθνή σκηνή και το εθνικό μας δίκαιο, ΠοινΧρον Ξ', σελ. 3 κ.επ. Για τη σημασία του «ξεπλήματος» στη Σύμβαση του Palermo βλ. και *D. McClean*, Transnational Organized Crime. A Commenatry on the UN Convention and its Protocols, Oxford UP 2007, σελ. 68 κ.επ., 92 κ.επ. Για τις πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης από τη δεκαετία του '90 και εξής κατά του «ξεπλήματος» και της διαφθοράς, βλ. και *P. Csonka*, Organised and Economic Crime (an Overview of the Relevant Council of Europe Activities), σε: P. J. Cullen and W. C. Gilmore, Crime Sans Frontières: International and European Legal Approaches (Hume Papers on Public Policy: Vol. 6 Nos. 1 & 2) σελ. 93 κ.επ. Χαρακτηριστικό δείγμα επέκτασης του «ξεπλήματος», διαπλοκής του με τη διαφθορά και διαπλοκής τούτων ομού με το οργανωμένο έγκλημα, αποτελεί η Διεθνής Σύμβαση κατά της Διαφθοράς που τέθηκε σε ισχύ την 14.12.2005 (UNCAC) που προνοεί και για την θέσπιση ειδικών ανακριτικών τεχνικών.

3. Βλ. σχετικά π.χ. *C. Morselli*, Inside Criminal Networks, Springer 2009.

4. Βλ. γι' αυτό L. J. Garay-Salamanca/ Ed. Salcedo-Albarñ/ I. De Le½n-Beltrñ, Illicit Networks Reconfiguring States. Social Network Analysis of Colombian and Mexican Cases, Metodo Foundation Bogot 2010. Για μια συγκριτική έρευνα στο συναφές ζήτημα των διαπλοκών μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας, βλ. *D. Siegel, H. van der Bunt and D. Zaitch* (eds.), Global Organized Crime. Trends and Developments, Kluwer Academic Publishers 2003.

τις διωκτικές και δικαστικές αρχές, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς ένα αναδυόμενο σκεπτικισμό ως προς την εν γένει δυνατότητα ορισμού της ίδιας της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος⁵.

Καθώς το οργανωμένο έγκλημα χαρακτηρίζεται από διασυνωριακότητα, καρπό στον ευρωπαϊκό ειδικά χώρο, των ανομικών αποσυνθέσεων που συντελέστηκαν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ώστε να ενταχθούν και αυτές στο παγκοσμιοποιημένο σύστημα *μιας πρωτοφανούς στην αγριότητα, απληστία και ανηθικότητά της «καζίνο-καπιταλιστικής» παλινόρθωσης*, βασικό ζήτημα νομοθέτησης κατέστη η *υπερεθνικότητα* των ρυθμίσεων, ειδικά δε για τα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο προσήκων τρόπος ενσωμάτωσης των σχετικών νομικών μέσων στις εθνικές νομοταξίες⁶. Καθώς, περαιτέρω, ο στόχος της νομοθεσίας κατά του «ξέπληματος» είναι σε μεγάλο βαθμό «επιχειρησιακός», δεν αποβλέπει δηλαδή τόσο στην κλασική (ακόμη και μέσω προσωθημένων διατάξεων) καταστολή εγκλημάτων που διαθέτουν μια λίγο-πολύ εύκολα διαγραφόμενη «φυσική ενότιη πράξης», όσο στην ανίχνευση, τον εντοπισμό και την επανάκτηση κεφαλαίων των οποίων επιδιώκεται η μεταμφίεση μέσα από πολυδαίδαλες, πολυπλοκές (και δύσβατες στον νομικό που στερείται ειδικών οικονομικών γνώσεων) διαδικασίες, τίθεται το *ζήτημα της νομικής φύσης του εγκλήματος της νομιμοποίησης*.

Τούτο σημαίνει ότι εγείρεται σειρά ζητημάτων, όπως πρώτιστα το εάν και ποιά είναι το έννομο αγαθό που θίγεται, παράλληλα δε εάν «σώζεται» η απαιτούμενη κατά την εγκυπτική αρχή νομοτυπική ακρίβεια είτε των εγκλημάτων που συνιστούν το «ξέπλημα», είτε όσων αποτελούν πρόδρομες πράξεις (“predicate offences”, «βασικά εγκλήματα» κατά την ορολογία του ελληνικού νόμου), είτε ακόμη της σχέσης των δύο κατηγοριών εγκλημάτων μεταξύ τους. Ως προς το *πρώτο* ζήτημα αυτό που προκαλεί εντύπωση είναι όχι τόσο οι διαφωνίες για το τι συνιστά έννομο αγαθό (όπως και αν διάκειται κανείς απέναντι σε αυτή την πολυβασανισμένη έννοια), όσο η εντυπωσιακή δυσκολία ανεύρεσης ενός κοινού ηθικού εντός του οποίου οι διαφωνίες αυτές θα αποκτούσαν νό-

---

5. Βλ. για την προβληματική αυτή μια εμπειρικά εμπλουτισμένη αλληλ και θεωρητικά αναστοχαστική ματιά σε *F. Allum, Fr. Longo, D. Irrera and P. Kostakos* (eds.), *Defining and Defying Organized crime. Discourse, perceptions and reality*, Routledge, London and New York 2010.

6. Μια συγκριτική πολυεπίπεδη παρουσίαση του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρώπη, βλ. μεταξύ άλλων και σε *Cyr. Fijnaut and L. Paoli* (eds.), *Organised Crime in Europe. Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Springer 2004. Για τις πολιτικές και δικαιοπολιτικές συμπεραδηλώσεις του οργανωμένου εγκλήματος στην ΝΑ Ευρώπη, βλ. το συλλογικό έργο του ιδρύματος Risk Monitor Foundation, *Organised Crime and the Balkan Political Context*, Sofia 2010, *passim*, ειδικά δε για την ελληνική περίπτωση: *Ch. Papacharalambous*, Greece: Organised Crime and Political Process, στο ίδιο, σελ. 71 κ.επ.

μα. Όχι μόνο δεν γνωρίζει κανείς που να εντάξει το ξέπλυμα (στις προσβολές ατομικών ή υπερατομικών αγαθών), πολύ περισσότερο, δεν είμαστε βέβαιοι αν εδώ θίγεται καν κάποιο αγαθό. Ακόμη χειρότερα: και εάν ακόμη καταλήξει κανείς ότι δεν διακρίνεται κάποιο αυτοτελές έννομο αγαθό στο ξέπλυμα, δεν είναι αυτονόητο ότι οι σχετικές διατάξεις είναι περιπτώσεις. Σε αυτή την περίπτωση το οικείο νομοθετικό πλαίσιο (εθνικό και υπερεθνικό) πρέπει να θεωρηθεί ως (εν μέρει τουλάχιστον) συντιθέμενο από «διατάξεις μάχης» (combat norms, Bekämpfungstatbestände) που δεν στοχεύουν στην αποκατάσταση της τρώσης του αγαθού αλλήλ στην καταπολέμηση τύπων δραστών. Όλη η «αρχαία σκουριά» της αντιπαράθεσης μεταξύ ποινικού δικαίου «της πράξης» και ποινικού δικαίου «του δράστη» ανασύρεται και πάλι από την (σχετική) λήθη, ενώ δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι η στενή ερμηνευτική σύναψη του «ξεπλύματος» με το οργανωμένο έγκλημα (υφ' οιανδήποτε μορφή ή θεωρητική κατασκευή νοείται τόσο αυτό όσο και η εν λόγω σύναψη) μπορεί να παράσχει βοήθεια, όσο η υπερεθνική νομοθεσία ρητά και ξεκάθαρα διαστέλλει εννοιολογικά τα δύο μεγέθη, ανεξάρτητα από την ενδεχόμενη παραδοχή μιας στατιστικά πρόδηλη συχνής τους συσχέτισης⁷. Το ξέπλυμα προσεγγίζει έτσι την εν γένει οικονομική εγκληματικότητα⁸ χωρίς να είναι σαφές τι είναι αυτό που το διαχωρίζει από την τελευταία, παρ' ότι ο διαχωρισμός αυτός θεωρείται δεδομένος.

Ως προς το *δεύτερο* ζήτημα τίθενται συχνά σε αμφισβήτηση η σαφήνεια, η νομοτε-

---

7. Βλ. από την ημεδαπή συζήτηση ενδεικτικά *Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι* ΕΕΔΠΠοιν 2007, σελ. 93 κ.επ., *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, Το έγκλημα της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μετά το ν. 3424/2005. Ερμηνευτικές προτάσεις, ΕΕΔΠΠοιν 2007, σελ. 181-193, *την ίδια*, Το έγκλημα της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μετά το Ν 3424/2005, ΠοινΔικ 2007, σελ. 151-153, *την ίδια*, Η νομιμοποίηση παράνομων εσόδων ως πράξη ενίσχυσης του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 205 κ.επ., *την ίδια*, Το έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες πράξεις - Προβλήματα από τη μέχρι σήμερα εφαρμογή του Ν 2331/1995, ΠοινΔικ 2002, σελ. 292 κ.επ., *την ίδια* σε: Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου 2000, σελ. 124 κ.επ., *Στ. Παύλου*, Ο Ν. 3691/2008 για την πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, ΠοινΧρον ΝΗ', σελ. 931 κ.επ., *Γ. Δημήτρανα*, Ο δράστης του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΕΕΔΠΠοιν 2007, σελ. 154-164, *Χ. Παπαχαραλάμπους*, Κοινωνικά ουδέτερες πράξεις και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, ΕΕΔΠΠοιν 2007, σελ. 204-207, *Π. Βασιλακόπουλο*, Τινά περί «ξεπλύματος»: Λογική-συστηματική ερμηνεία και εντροπία του ν. 2331/1995, ΕΕΔΠΠοιν 2007, σελ. 226-234, *Αθ. Διονυσοπούλου*, Πότε ένα περιουσιακό στοιχείο προέρχεται από εγκληματική δραστηριότητα; ΠοινΧρον ΝΣΤ', σελ. 362, 363.

8. Βλ. γι' αυτή τις κλασικές αναπτύξεις του *Ν. Ανδρουλάκη*, Γύρω από την οικονομική εγκληματικότητα, σε: Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, Τα οικονομικά εγκλήματα. Πρακτικά του Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 1991), Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1993, σελ. 9 κ.επ.

χνική αρτιότητα και η ευστοχία των επιλεγόμενων λύσεων. Κοινός τόπος κατήντησε να είναι πλέον στην θεωρία η μομφή της αλόγιστης επέκτασης του αξιοποίνου ως συνέπεια της ασάφειας και των νομοτεχνικών αβεβλητηριών. Τόσο την μια όσο και τις άλλες συχνά αδυνατούν να υπερβούν ακόμη και ηράκλειες εντάσεις της ερμηνευτικής δεινότητας του εφαρμοστή του δικαίου. Ιδίως εν όψει και της ανάγκης ενσωμάτωσης στην εθνική (εν προκειμένω την ελληνική) έννομη τάξη υπερεθνικών νομικών μέσων που παράγονται ακατάπαυστα σε ενωσιακό επίπεδο, οι πιθανότητες αλληλοκαλύψεων, ελλειμμάτων προσαρμογής και γραμματικών ή νοηματικών αστοχιών διογκώνονται σε αποθαρρυντικό βαθμό. Η εικόνα γίνεται ακόμη πιά «γκρίζα» αν αναλογιστεί κανείς τον παραδοσιακό επαρχιωτισμό του Έλληνα νομοθέτη που μεταγράφει με τη γνωστή νομοτεχνική του ραθυμία τα νομικά αυτά μέσα εν είδει «σοχλικής αντιγραφής»⁹.

Η εθνική νομοθετική αβεβλητήρια δεν αποτελεί ωστόσο ούτε αποκλειστική ούτε καίρια αιτία της επέκτασης του αξιοποίνου στον επίμαχο τομέα. Η νομοθεσία κατά του ξεπλήμματος είναι εγγενώς και δομικά ευεπίφορη σε *οηλιστικές τιμωρητικές λύσεις*, διαταράσσοντας την πρακτική εναρμόνιση αντεγκληματικών σκοπιμοτήτων και δικαιωμάτων, υπέρ των πρώτων¹⁰, ενώ παράλληλα η παραγωγικότητα του «κυνηγιού» των εγκληματικών προσόδων δεν επαληθεύεται εμπειρικά, αλλιά μάλλον αρκείται να πείθει αποκλειστικά και μόνο σε ηθικό-δεοντικό επίπεδο (όπου λόγω της εκεί αναγκαίας «αντιγεγονοκότητας» δεν χρειάζεται η εμπειρική στήριξη). Έτσι το ποινικό οπλοστάσιο τείνει υπογείως να στρέφεται όχι κατά του εγκληματία αλλιά κατά του (ύποπτα) «ηλιούσιου»¹¹. Η Ευρωπαϊκή

---

9. Βλ. επ' αυτών Στ. Παύλου, ΠοινΧρον ΝΗ', σελ. 923 κ.επ., *τον ίδιο*, (Προηγούμεν) «εγκληματική δραστηριότητα». Ταυτολογία ή μετεξέλιξη; ΕΕΛΠοιν 2007, σελ. 119 κ.επ., *τον ίδιο*, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΠοινΧρον ΝΣΤ', σελ. 342 κ.επ., *τον ίδιο*, Διοικτικές εκτροπές στην εφαρμογή του Ν. 2331/1995, για το ξέπλυμα του βρόμικου χρήματος, και ο απαιτούμενος εξορθολογισμός της εφαρμογής του, ΠοινΧρον ΝΓ', σελ. 193 κ.επ., Γ. Δημήτρηνα, Η διεύρυνση (;) της έννοιας της «βασικής» εγκληματικής πράξης στο έγκλημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ΠοινΧρον ΝΣΤ', σελ. 351 κ.επ., Αθ. Διονυσοπούλου, ΠοινΧρον ΝΣΤ', σελ. 361 κ.επ., Π. Βασιλακόπουλο, ΕΕΛΠοιν 2007, σελ. 221 κ.επ., Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ποινικοποίηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες: Βασικά χαρακτηριστικά του ν. 3691/2008 και δικαιοκρατικά όρια, ΠοινΧρον ΝΗ', σελ. 917 κ.επ., Π. Τσιρίδη, Παρατηρήσεις και προτάσεις επί του σχεδίου νόμου για την ενσωμάτωση στη νομοθεσία μας της τρίτης κοινοτικής Οδηγίας (2005/60/ΕΚ) για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της Οδηγίας 2006/70/ΕΚ, ΠοινΔικ 2008, σελ. 623-627, Έ-Συμμεωνίδου-Καστανίδου, ΠοινΔικ 2007, σελ. 153 κ.επ., *την ίδια*, ΠοινΔικ 2002, σελ. 288-291.

10. P. C. van Duyne/ M. S. Groenhuisen/ A. A. P. Schudelero, Balancing financial threats and legal interests in money-laundering policy, Crime, Law & Social Change 43 (2005), σελ. 117 κ.επ., ιδίως 135 κ.επ.

11. R. T. Naylor, Follow-the-Money Methods in Crime Control Policy, σε: Marg. E.